

Kosovski mit – povijest zloupotrebe

Sažetak:

Cilj ovoga rada je metodom recepcijske analize prikazati i objasniti fenomen kosovskog mita. Naime, kosovski mit je u srpskoj povijesti više puta bio korišten radi mobilizacije širih slojeva srpskog naroda u postizanju neposrednih političkih i drugih ciljeva. Prije toga, morao je proći kroz stanovitu preobrazbu iz crkvenih tekstova, napisanih relativno neposredno nakon kosovske bitke, preko narodnih predaja čiji su junaci i poruke bili uvjetovani okolnostima priznanja, odnosno opiranja Osmanlijama. U radu su prikazane pojedinosti koje su poznate iz izvora i njihovo preoblikovanje pomoću drugih pisanih izvora i narodnih predaja do 19. stoljeća kada se evociraju u postepenom osamostaljenju Srbije, teritorijalnoj ekspanziji u Balkanskim ratovima s početka 20. stoljeća te naposljetku početkom 1990-ih godina, tijekom raspada Jugoslavije.

Ključne riječi: Bitka na Kosovu, kosovski mit, knez Lazar, Vuk Branković, Miloš Obilić

Uvod

Rijetko se koji događaj ugradio u nacionalnu i historijsku kolektivnu svijest naroda kao što je to bitka na Kosovu polju na Vidovdan (28. lipnja) 1389. unutar srpskoga naroda. Uspomena na ovu bitku, više legendarna nego historijska, odigrala je ključnu ulogu u osvješćivanju i mobilizaciji srpskoga narodnog korpusa od samih početaka moderne srpske države u 19. stoljeću pa sve do raspada Jugoslavije početkom devedesetih godina 20. stoljeća. Kosovski mit zanimljiv je primjer pružanja okvira nacionalne autorecepcije čiji su se elementi lako mogli prilagoditi ovisno o povijesnim prilikama te se i danas prizivaju u određenim okolnostima.

U ovome će se radu metodom recepcijske analize nastojati prikazati kako se fenomen kosovskog mita razvijao i koristio u različitim povijesnim okolnostima. Kako bi se to postiglo, potrebno je prikazati samu bitku na temelju onoga što je poznato u izvorima. Zatim je nužno, uz pomoć stručne literature razmotriti kako se uspomena na ovu bitku, očuvana u crkvenim, odnosno narodnim predajama i pjesmama oblikovala i prilagođavala kontekstu vremena te primjenjivala za postizanje određenih ciljeva poput osamostaljenja srpske države u 19. st., do nacionalističkih mobilizacija krajem 20. stoljeća.

Kosovska bitka u izvorima i legendama

U popularnoj predodžbi, bitka na Kosovu polju je preko političkih i kulturnih narativa prošla svojevrсна iskrivljavanja i preuveličavanja. U narodnoj se predaji ustalila slika o etničkom srazu Srba i Osmanlija, odnosno, civilizacijsko-religijskom srazu kršćanstva i islama. Uvriježena je i predodžba o bitci na Kosovu kao prekretnom događaju koji je neposredno okončao zlatno doba srednjovjekovne srpske državnosti te započeo petostoljetno razdoblje osmanskog jarma. Međutim, radi se o pojednostavljenom prikazu složenih povijesnih okolnosti. Stručni prikaz ove bitke sveo bi ju na sukob osvajača i branitelja.¹

Retrospektivno, moglo bi se zaključiti da je srpski poraz na rijeci Marici 1371. godine bio veća prekretnica srpske povijesti u odnosu na Bitku na Kosovu. U bitci na rijeci Marici živote su izgubili srpski kralj Vukašin i njegov brat despot Jovan Uglješa. Njihove su posjede nakon bitke zauzeli obližnji srpski velikaši i Osmanlije zbog čega je teško govoriti o nekom srpskom i kršćanskom jedinstvu suprotstavljenom osmanskim prodorima, pogotovo ako uzmemo u obzir da je u narednim desetljećima rastao broj kršćanskih zemalja među osmanskim vazalima.² U takvim se okolnostima knez Lazar (1329–1389) u narednim desetljećima uzdigao kao najmoćniji srpski velikaš učvrstivši se na području rijeke Morave između Kosova i Dunava. Uživao je potporu srpske pravoslavne crkve zbog svoje pomirbene uloge u njihovu sporu s carigradskim patrijarhom, a osigurao si je i dinastijski ugled brakom s Milicom iz kraljevskog roda Nemanjića.³ Nadalje, udajući svoje kćeri za srpske velikaše osigurao je dodatna savezništva. Jedan od takvih brakova bio je onaj između njegove najstarije kćeri i Vuka Brankovića, velikaša na čijem se posjedu na Kosovu odvio sudbonosni boj, te koji je u kasnijoj narodnoj predaji, kako nije izgubio život u bitci, bio zapamćen kao izdajica.⁴ Ne obazirući se na legende, pouzdano se zna da se bitka odvila nedaleko Prištine na dan sv. Vida. Vojsci sultana Murata, zajedno s osmanskim vazalima i plaćenicima, suprot-

¹ Marko Šuica, „The Image of the Battle of Kosovo (1389) Today: A Historic Event, a Mortal Pattern, or the Tool of Political Manipulation,” u *The Uses of the Middle Ages in Modern European States*, ur. R.J.W. Evans i Guy P. Marchal (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011), 153.

² Isto, 153–154.

³ Jelka Ređep, ur., *Житије кнеза Лазара*, (Novi Sad, Prometej, 2010), 42.

⁴ Šuica, „The Image,” 154–155.

stavila se okupljena vojska kneza Lazara, Vuka Brankovića i vojvode Vlatka Vukovića kojeg je poslao bosanski kralj Tvrtko.⁵

Izvori koji bilježe bitku raznovrsni su po svojim perspektivama i sadržaju te zbog toga ne mogu pružiti preciznu rekonstrukciju tijeka i ključnih zbivanja bitke, poput pogibije kneza Lazara i sultana Murata. Čak i oni najstariji, bliži samom događaju, prenose bitku previše šturo i općenito. Sačuvani su zapisi ruskog monaha koji je dvanaest dana nakon bitke, u mjestu Astravia na obali Crnog mora, zabilježio vijest o smrti dvojice vladara, no nije znao tko je odnio pobjedu u bitci.⁶ Bosanski kralj Tvrtko, pak, u svojem pismu Trogiranima s početka kolovoza 1389. obavještava svoje adresante da je bitka završila pobjedom, hvaleći pritom dvanaestoricu vitezova koji su se probili kroz neprijateljske redove do Muratova šatora gdje su ga i ubili.⁷ Uzevši u obzir okolnosti u kojima se našao kralj Tvrtko, ishod bitke na Kosovu mogao je za njega biti sve osim poraza. Kao titularni kralj Srbije, pogibijom kneza Lazara mogao je samo profitirati te se konačno afirmirati kao vladar srpskih zemalja. U svemu tome je važan bio i ideološki kapital pobjede nad nevjernicima koji ga je po ugledu mogao uzdići u kršćanskoj Europi. Ni Mlečani, od kojih bi se očekivalo da budu najupućeniji od svih suvremenika, nisu bili sigurni oko ishoda bitke. Čak su poslali i dva odvojena pisma kojim izražavaju sućut sultanovu nasljedniku jer nisu ni bili sigurni koji je od Muratovih sinova poginuo na Kosovu.⁸ S druge pak strane, što se tiče osmanskih izvora (Ahmedi, Urduz, Ašik-paša, Nešri, itd.) – njihova je vjerodostojnost upitna zato što su nastajali desetljećima nakon same bitke, od druge polovice 15. st. do početka 16. st. Osim toga, događaje prikazuju poprilično tendenciozno s ciljem ocrnjivanja protivnika. Sultanova je smrt pripisana nevjerniku koji se skrivao među truplima dok su osmanski konjanici ganjali kršćane u povlačenju. Skoro jedno čitavo stoljeće nakon bitke, Konstantin Mihailović u svojem djelu *Janjičarove uspomene ili turska kronika*, među prvim identificira ubojicu sultana imenom „Miloš Kobila”.⁹ Jelka Redep predlaže da se u osmanskim izvorima i *Janjičarovim uspomename* naziru utjecaji narodne predaje koja je krivnju za pad „Srpskog carstva” vidjela u grijesima i zlodjelima srpskog plemstva.¹⁰ O tome svjedoči i *Putopis kroz Bosnu, Srbiju, Bugarsku i Rumeliju* Benedikta Kuripečića, latinskog tumača u diplomatskom poslanstvu Ferdinanda Habsburga sultanu Sulejmanu II. 1530. godine. Radi se o dragocjenom izvoru za etnografiju, fol-

⁵ Sima Cirković, *Srbi među europskim narodima*, prev. Ante Bašić (Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2008), 117.

⁶ Šuica, „The Image,” 156–158.

⁷ Tadija Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, XVII, Zagreb 1981, 212–213.

⁸ Šuica, „The Image,” 157.

⁹ Isto 158; Konstantin Mihailović, *Успомене једног јаничара или турска хроника*, prev. Đorđe Živanović (Beograd: Srpska akademija nauka, 1959), 19; „The Battle of Kosovo: Early Reports of Victory and Defeat,” *De Re Militari*, <https://deremilitari.org/2014/03/the-battle-of-kosovo-early-reports-of-victory-and-defeat/> (posjet 24. 1. 2025).

¹⁰ Jelka Redep, „The Legend of Kosovo,” *Oral Tradition* 6/2–3 (1991): 258–259.

kloristiku, sociologiju i topografiju pojedinih balkanskih zemalja. Bilježeći svoje putovanje do Carigrada, Kuripečić svjedoči o junačkim pjesmama koje se pjevaju na hrvatskim i srpskim područjima. Za „Miloša Kobilovića“ piše da je, unatoč svojim viteškim djelima na granici s Osmanlijama, pao u nemilost svog gospodara zbog kleveta da šuruje s neprijateljima. Budući da je bio ponižen kada mu gospodar nije dopustio sjesti za stol na večeru u njegovu taboru, Miloš je otišao u osmanski tabor i usmrtio sultana Murata kako bi se osvetio svojim klevetnicima i dokazao svoju nevinost.¹¹

Cjelovitiji srpski izvor o bitci dolazi s početka 15. st. iz pera Konstantina Filozofa, učenjaka i diplomata s dvora despota Stefana (1377–1427), sina kneza Lazara. Stefanova hagiografija, koju je napisao Konstantin Filozof, ova-ko opisuje Muratovu smrt:

„beše jedan veoma blagorodan, koga ocrniše zavidljivci pred govoreći da je neveran. A ovaj, želeći da pokaže kako je veran, kao i to da je hrabar, nađe pogodno vreme i pođe ka samom vrhovnom zapovedniku, praveći se da je prebeg; Turci mu napraviše prolaz. Kad je bio blizu (sultana, op. a), iznenada pojuri i zari mač u tog užasnog i strašnog samodršca. Tu i sam od njih pogibe.“¹²

Kasniji rukopis ovoga dijela hagiografije na marginama ima zapisano ime Miloš.¹³ Mogli bismo zaključiti da djelo Konstantina Filozofa sadrži jezgru koja će se mitologizirati u kasnijim narodnim pjesmama poput *Propasti carstva srpskoga* i *Kneževe večere*. To bismo mogli zaključiti i za ostale tekstove koji su nastali u razdoblju od tridesetak godina nakon bitke poput *Slova o knezu Lazaru* anonimnog autora te *Pohvali kneza Lazara* plemkinje Jefimije, a svi tumače Lazarovu smrt kao mučeničku žrtvu za „carstvo nebesko“ umjesto za „carstvo zemaljsko“.¹⁴ Takav narativ trebao je pretvoriti tobožnji vojni poraz u moralnu pobjedu.¹⁵ Što se pak tiče narativnog konstrukta Miloša Obilića, pretpostavljamo da je došao do izražaja sa slabljenjem mučeničkog narativa kneza Lazara. Do stvaranja takvog narativa došlo je pogotovo među skupinama koje su u desetljećima nakon pada Lazarove dinastije i osvajanja Srpske Despotovine (lipanj 1459) migrirali s tog prostora u krajeve Bosne, Crne Gore i Hercegovine. U ozračju izbjeglištva, pronašli su u Milošu Obiliću idejnu vodilju koja ih je nadahnjivala na daljnje opiranje osvajačima. Od pokorenih srpskih zemalja, kult mučenika njeguje se samo u Ravanici, gdje od 1401/1402. počivaju Lazarovi ostatci u manastiru kojeg je on dao podići. Tamo će ostati do

¹¹ Isto 260; Benedikt Kuripešić, *Putopis kroz Bosnu, Srbiju, Bugarsku i Rumeliju 1530*, prev. Đorđe Pejanović (Beograd: Čigoja štampa, 2001), 38–41.

¹² Konstantin Filozof, *Живот Стефана Лазаревића, despota српског*, prev. Gordana Jovanović (Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije, 2007), 28.

¹³ Šuica, „The Image“, 158.

¹⁴ Za ove naslove: Đorđe Trifunović, *Srpski srednjovekovni spisi o knezu Lazaru i kosovskom boju*, (Kruševac: Bagdala, 1968).

¹⁵ Branimir Anzulović, *Mit o Nebeskoj Srbiji: Polazište osvajačkih ratova i zločina u 20. Stoljeću*, (Zagreb: Večernji posebni proizvodi d.o.o., 2011), 27–29.

1690. kada ga monasi manastira u izbjegličkoj seobi pod vodstvom patrijarha Arsenija Čarnojevića u Ugarsku prenose nedaleko Budima u Szentendere, a sedam godina kasnije u manastir u Srijemu.¹⁶

Svi koji su preživjeli bitku, odnosno svi koji nisu položili svoje živote za narod i vjeru, lako su mogli biti protumačeni kao izdajice. Naime, „ljaga“ izdajništva nije isprva bila pripisana Vuku Brankoviću. Najprije se pripisivala bosanskom odredu, a zatim izvjesnom Dragoslavu, da bi se kasnije pripisala Vuku Brankoviću. Prvi izvor koji izričito prikazuje Vuka Brankovića kao izdajicu jest *Kraljevstvo Slavena* dubrovačkog redovnika Mavra Orbinija koji se koristio postojećim djelima i zapisanim predajama. Činjenica da je Orbinijevo djelo izdano tek 1601. umanjuje vrijednost njegova iskaza kao vjerodostojnog izvora.¹⁷ Skraćena i prilagođena verzija Orbinijeva djela, koju je na zahtjev ruskog cara Petra Velikog sastavio hercegovački trgovac Sava Vladislavić 1722. godine pod imenom *Kniga istoriografija*, cirkulirala je među Srbima koji su se krajem 17. st. naselili između Save i Dunava pod vodstvom prije spomenutog patrijarha Čarnojevića.¹⁸ Završna verzija kosovske legende, s ključnim motivima junaštva i izdaje, javlja se tek početkom 18. st., kada nepoznati pisac iz Boke kotorske, na temelju *Kraljevstva Slavena* i drugih usmenih predaja i pisanih kronika, sastavlja *Žitije kneza Lazara, Miloša Obilića, Vuka Brankovića i ostale gospode koja su bila na polju Kosovu*, poznato i kao *Priča o boju kosovskom*. Ovo djelo, sačuvano u više rukopisa s neznatnim razlikama, pripisuje propast srednjovjekovne srpske države neposlušnosti i razjedinjenosti srpskih velikaša. Vuk Branković, zet kneza Lazara, oklevetao je na večeri drugoga zeta, Miloša Obilića pošto su se njihove žene posvađale, da će izdati kneza na Kosovu. On sam kasnije bježi iz bitke sa svojom vojskom, dok Miloš dokazuje svoju odanost boreći se protiv Turaka. Uz *Knigu istoriografija, Priča o boju kosovskom* će se također raširiti među izbjeglim Srbima između Save i Dunava te odigrati ulogu u oblikovanju modernog srpskog nacionalnog identiteta.¹⁹

19. stoljeće: osamostaljenje Srbije i mitologizacija Kosova

Ključni trenutci mitologizacije kosovske bitke odigrali su se u 19. stoljeću. To je razdoblje kada je Srbija pobunama i ratovima protiv Osmanskog Carstva postigla autonomiju, a zatim samostalnost i teritorijalnu ekspanziju. No, postavlja se pitanje kako je izgledala ta mitologizacija uzimajući u obzir raznolike izvore koji su izvještavali o Kosovskoj bitci do tog razdoblja.

¹⁶ Tim Judah, *The Serbs: History, Myth and the Destruction of Yugoslavia*, 2. izd. (New Haven i London: Yale University Press, 2000), 38–39; <https://deremilitari.org/2014/03/the-battle-of-kosovo-early-reports-of-victory-and-defeat/> (posjet 24. 1. 2025).

¹⁷ Šuica, „The Image,” 160; Olga Zirojević, „Kosovo u kolektivnom pamćenju,” u *Srpska strana rata: Trauma i katarza u istorijskom pamćenju (1. deo)*, 2. izd., ur. Nebojša Popov (Beograd: Samizdat Free B92, 2001), 237–238; Mavro Orbin, *Kraljevstvo Slavena*, prev. Snježana Husić (Zagreb: Golden marketing, Narodne novine, 1999), 380.

¹⁸ Redep, „The Legend,” 261–262.

¹⁹ Isto 262–263; Zirojević, „Kosovo,” 238–239.

Određeni stručnjaci primijetili su da pojedini segmenti legende o Kosovu postaju dijelom usmene predaje tek nekoliko naraštaja prije negoli je po prvi put bila zabilježena u tom ključnom 19. stoljeću. Miodrag Popović svojim je istraživanjem primijetio da autohtonim srpskim predajama pripadaju Vukovo izdajništvo, te Lazarovo mučeništvo koje je kultivirala srpska pravoslavna crkva. Predlaže da je narativ o ubojici sultana Murata nastao u osmanskim krugovima koji su nastojali ocrniti svoje protivnike.²⁰ Kako bilo, segment o Milošu Obiliću zaista nije bio kultiviran među pokorenim Srbima, koliko među kršćanima mletačkih i habsburških teritorija. Ni jedan dokument crkvene provenijencije ne bilježi Obilićev podvig kao što bilježi Lazarovu žrtvu. Predaja o Obilićevom ubojstvu Murata najvjerojatnije je došla sa seobom pravoslavaca čiji će se potomci u 19. st. nacionalno opredijeliti kao Srbi, ali predaja do tog trenutka nije bila isključivo srpska. Imala je odjeka među kršćanima mletačkih i habsburških teritorija koji su bili neposredno ugroženi osmanskim osvajanjima, a naglašavala je suprotstavljanje kolektivnog kršćanstva naprema osmanskoj prijetnji. Pokoreni Srbi, kako pretpostavlja Popović, nisu mogli imati takve narative jer su prihvatili suživot sa svojim osmanskim gospodarima. Tek u 18. st., kada se zbog nestabilnosti Osmanskog carstva i upliva austrijskih i ruskih utjecaja pojavljuju među Srbima osjećaji neprijateljstva prema Osmanlijama, zajedno s gore spomenutim rukopisima *Priče o boju kosovskom*,²¹ mogao se Miloš Obilić „udomačiti“ u usmenoj predaji kao simbol otpora. Narodne pjesme o Kosovu dobile su svoj konačni oblik kojeg će naposljetku zabilježiti znameniti srpski jezikoslovac, etnograf i folklorist Vuk Karadžić.²² Još jedan prilog za ovo tumačenje jest i činjenica da najpopularniji junak srpskih narodnih pjesama za osmanske vladavine nije ni knez Lazar ni Miloš Obilić, već osmanski vazal Kraljević Marko koji je služio kao primjer oličenja takvog suživota.²³

Da su najranije zabilježene verzije bile plod jednog protonacionalnog suživota pod osmanskom upravom primijetio je i Alexander Greenwalt.²⁴ Naime, „Početak bune protiv dahija“, koju je Karadžić objavio u *Srpskim narodnim pjesmama*, predstavlja Prvi srpski ustanak (1804–1813) kao posljedicu pregaženog povjerenja postignutog nakon bitke na Kosovu. Kako je sultan Murat umirao od rana zadobivenih od Miloša Obilića, tražio je od svojih dvorjana da ne tlače i progone raj, odnosno Srbe, već da postupaju s njima kao što je to radio knez Lazar. Sentimenti o srpsko-osmanskom suživotu naziru se i u stihovima kojima Obilić traži da se njegova odrubljena glava pokopa pored nogu Murata i Lazara kako bi mogla „služiti dvojici careva“. Taj suživot, kako primjećuje Greenwalt, naposljetku je prekinut samovoljom i strahovladom ja-

²⁰ Miodrag Popović, *Vidovdan i Časni krst: Ogled iz književne arheologije* (Beograd: Slovo Ljube, 1976), 13–22.

²¹ Vidi bilješku 19.

²² Isto 34–35; Alexander Greenwalt, „Kosovo Myths: Karadzic, Njegos, and the Transformation of Serb Memory“, *Spaces and Identity* 3 (2001): 52–53.

²³ Anzulović, *Mit*, 82–83; Darko Dukovski, *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe 19. i 20. stoljeća. 1. dio: 1800.–1914.* (Zagreb: Alinea, 2005), 65–69.

²⁴ Alexander Greenwalt, „Kosovo Myths.”

njičara dahija u Beogradskom pašaluku početkom 19. st. protiv koje su se Srbi, u ime sultana, pobunili tražeći povratak starih prava. Čak i narodna pjesma o Lazarovom izboru nebeskog carstva nad zemaljskim može se tumačiti kao povjeravanje zemaljske vlasti sultanu, dok nebesko ostaje u rukama Crkve.²⁵

Naposljetku, postavlja se pitanje kako su ove narodne predaje dobile svoje nacionalističko obilježje koje je imalo izrazitu mobilizacijsku snagu u 19. i 20. stoljeću. Dio zasluge svakako ide već spomenutom Vuku Karadžiću, koji je pod utjecajem njemačkog književnika i filozofa Johanna Gottfrieda Herdera zapisivao narodne pjesme te ih priredio kao povijesni kanon za pismene slojeve srpskog naroda na temelju kojeg su mogli izgraditi svoju nacionalnu svijest. Općenito, onovremena intelektualna romantičarska scena Europe uvelike je cijenila narodne pjesme i predaju kao iskonski povijesni izražaj naroda i njihovih kultura na čijem su temelju mogli izgraditi svoj nacionalni identitet.²⁶

Petar Petrović Njegoš i Gorski vijenac

Kao drugi važan pojedinac zaslužan za usađivanje kosovskog mita u nacionalnu svijest Srba ističe se crnogorski vladika, vladar i pjesnik Petar Petrović Njegoš (1813–1851). Trebalo bi, ipak, prije njegove zasluge, u obzir uzeti životne uvjete ljudi na području današnje Crne Gore koji su i omogućili da kosovski mit odjekne među njima. Naime, Crnogorci su u svom planinskom zavičaju bili izrazito izolirani, te su zbog toga zadržali određene plemenske prakse, poput kulta osvete. Njihova izolacija i manjak pismenosti uvjetovali su njegovanje junačkih narodnih pjesama koje su pak, same po sebi, čuvali i prenosile plemensko-herojsku kulturu. Ova dva čimbenika imala su isti učinak i na domaće pravoslavno svećenstvo, koje se zbog izolacije te slabe pripreme za svoj poziv olako prilagodilo mentalitetu svoje zajednice, umjesto da oni nju usmjeravaju kršćanskim vrijednostima. Planinska izolacija omogućila je očuvanje visokog stupnja autonomije, ali i manifestiranje hajdučkog bezvlada i razbojništva kojeg će kasnije mnogi nacionalisti slaviti kao borbu za pravdu i slobodu od Turaka, mada je ta sloboda u zbilji značila odsutnost bilo kakvog zakona koji bi ometao hajdučki način života.²⁷ Ne razradivši ili prihvativši učinkovitu sudsku vlast, pravda je često bila vršena putem krvnih osveta. Nasilje je, općenito, bilo valjano sredstvo opstanka u planinskom podneblju koje nije pružalo mnogo obradivih površina za poljoprivredu. Toliko je bilo prihvaćeno da je u narodnim pjesmama prikazano kao nešto samo po sebi razumljivo, nešto što ne pobuđuje ikakvu krivnju ili suosjećanje sa žrtvom.²⁸

²⁵ Isto 55–57.

²⁶ Isto 59–60; Paul A. Cohen, *History and Popular Memory: The Power of Story in Moments of Crisis* (New York: Columbia University Press, 2014), 11–12; William A. Wilson, „Herder, Folklore, and Romantic Nationalism,” u *The Marrow of Human Experience: Essays on Folklore by William A. Wilson*, ur. Jill Terry Rudy i Diane Call (Logan: Utah State University Press; Boulder: University Press of Colorado, 2006), 114–120.

²⁷ Anzulović, *Mit*, 68–72.

²⁸ Isto.

Okolnosti plemenskoga društva zajedno sa „sustavom“ krvne osвете otežavali su postizanje ikakvog narodnog jedinstva što je sigurno ometalo vladiku Njegoša da afirmira svoju vlast te provede konačno osamostaljenje Crne Gore od Osmanskog carstva. Osim toga, prijatnu je vidio i u poturicama, odnosno crnogorskim muslimanima koji su mogli biti oslonac osmanskog utjecaja.²⁹ Njegova se nezadovoljstva očituju u njegovoj epskoj pjesmi koja se i dan danas smatra remek-djelom srpske književnosti – *Gorskom vijencu*.

Pjesma se temelji na „istrazi poturica“ – navodnom pokolju crnogorskih muslimana koji se odigrao krajem 17. st. nakon što su se, prema predaji, odbili vratiti kršćanstvu.³⁰ Radnja ove pjesme pojačana je s motivima kosovskog mita, napose Obilićeva junaštva i Brankovićeve izdaje. Iako se prisutnost kosovskog mita u Crnoj Gori može preciznije pratiti od Njegoševa vremena, nema sumnje da je do tada bio prisutan među ljudima u narodnim i crkvenim slavama, te posebno u narodnim predajama i pjesmama koje su se pjevale uz pratnju gusla. Za vrijeme oslobodilačkih ratova 17. i 18. stoljeća, posebno su se definirali i eksploatirali simboli junaštva i izdajništva. Prvi je simbol bio utjelovljen u osobi Miloša Obilića, koji se neograničeno slavi, a potomji u osobi Vuka Brankovića koji se kori i proklinje. Obojica su u narodu bili istaknuti primjeri junaštva, odnosno, izdajništva i raskola. Raskol je u narodu bio shvaćen kao glavni razlog kosovskog poraza, stoga ga je bilo potrebno ukloniti kako ne bi došlo do još jedne narodne tragedije, a to se moglo postići samo odstranjivanjem poturica.³¹ Ovakvi su osjećaji prikazani u *Gorskom vijencu*. Njegoš je na samom početku pjesme prikazao ove dojmove kada kolo proklinje svoje vođe zbog njihove nesloge s posebnim naglaskom na Vuka Brankovića. Osim toga, slavi se Miloš Obilić za kojeg se izjavljuje da „bi Srbin danas Srbinom bio“ da je on jedini ostao.³² Nadalje u pjesmi, kada Crnogorci na čelu s vojvodom Batrićem nisu uspjeli nagovoriti poturice da se pokrste, bili su ohrabreni zajedničkim snom, kojeg su sanjali noć prije napada na poturice, u kojem Obilić leti na konju preko Cetinjskog polja.³³ Pokolje poturica i spaljivanje njihovih sela, izvršene od Badnjaka do Nove godine, vladika Danilo i iguman Stefan pozdravili su s odobravanjem.³⁴

Tim Judah u knjizi *The Serbs* ističe značaj utjecaja *Gorskog vijenca* na srpsku nacionalnu svijest.³⁵ Retorika koja masovna ubijanja i paljenje sela opravdava narodnim oslobođenjem i osvetom imala je prepoznatljivi odraz u ratnim zbivanjima novije srpske povijesti, posebice za revolucionarnih nemira početkom 19. st. kojim su i započela oslobođenja od Osmanlija. Opisujući što se dogodilo s beogradskim Turcima pošto su grad zauzeli vojnici Karađorđa

²⁹ Petar II Petrović Njegoš, *Горски вијенац*, priredio Aleksandar Mladenović (Cetinje: Obod, 1996), 14.

³⁰ Cohen, *History*, 12.

³¹ Zirojević, „Kosovo“, 245–246.

³² Njegoš, „Горски“, 57.

³³ Cohen, *History*, 13–15; Njegoš, *Горски*, 144.

³⁴ Anzulović, *Mit*, 77–79; Njegoš, *Горски*, 158–163.

³⁵ Judah, *The Serbs*, 75–77.

1806. godine, Vuk Karadžić govori da su bili „očišćeni“. Slikovitiji prikaz pruža Konstantin Nenadović u svojem životopisu Karađorđa, gdje je zapisao da su Srbi zaklali svakog Turčina kojeg su uspjeli naći, bilo da se radilo o ranjenima, ženama ili djeci.³⁶ Pjesnički je pak prikaz pružio neposredni svjedok i bard Ustanka 1804. Filip Višnjić u jednoj od svojih pjesama.³⁷ Valjalo bi još nadodati da je Njegošev *Gorski vijenac* bio i posvećen samom Karađorđu. Osim u pjesmi, Njegoš je utkao kosovski mit i u narodnu nošnju Crnogoraca. Preuzevši nošnju iz Kotorskog zaljeva, prozeo je njena obilježja kosovskom simbolikom. Od tada, crna svila crnogorske kape označava žalost za Kosovom, crvena čoha – krvavu srpsku zemlju, a u jednom je kutu Crna Gora, s grbom Nemanjića u sredini, ograđena s pet zlatnih niti koje predstavljaju pet stoljeća crnogorskog opiranja ropstvu. Osim toga, Njegoš je svoje najhrabrije ratnike odlikovao zlatnom medaljom s likom Miloša Obilića.³⁸

Ova romantičarska tradicija kosovske tragedije ostala je prisutna u daljnjem crnogorskom pjesništvu. Pjesme su pozivale na konačnu osvetu Kosova te su pripremale Crnogorce na daljnja povijesna djelovanja. Među njima, mogli bismo prije svega istaknuti Njegoševa nasljednika, kneza Nikolu Petrovića Njegoša i njegovu pjesmu *Onamo namo* koja odražava jasnu političku misao i program.³⁹ Naime, ova pjesma, u kojoj je opjevana srednjovjekovna prijestolnica cara Dušana, Prizren, odjeknula je u narodu kao borbeni himna koja poziva na rat i oslobođenje dijela srpskog naroda na Kosovu. Pjesma je ujedno bila i odraz političkih ambicija kneza Nikole koji je htio osigurati odlučujuću riječ u oblikovanju i postizanju srpskih nacionalnih težnji, gradeći pritom ugled Crne Gore kao „Pijemonta Srpstva“. Knežev kult stvoren je oko njega, a 1910. godine proglašen je za kralja Nikolu I. Petrovića Njegoša.⁴⁰

Vrhunac uporabe kosovskog mita u 19. st. možemo uočiti 1875. kada su pod egidom osvete Kosova crnogorske i srpske snage intervenirale u Bosni i Hercegovini povodom pobune tamošnjeg kršćanskog stanovništva protiv osmanske uprave, a iduće su godine krenuli u rat protiv samih Osmanlija.⁴¹ Za razliku od Crnogoraca, Srbi su trpjeli gubitke i poraze do travnja 1877. kada je Rusko Carstvo također krenulo u rat s Osmanlijama. Kako bi spriječili uspostavu ruske hegemonije nad balkanskim područjima Osmanskog Carstva, diplomatski su se umiješale i ostale europske velesile (Britanija, Francuska, Italija, Njemačka i Austro-Ugarska) kojima takav ishod nije bio po volji. Ishod je bio Berlinski kongres u lipnju 1878. među čijim je odlukama bilo priznanje nezavisnosti Srbije i Crne Gore i njihovih teritorijalnih proširenja, ali i austro-ugarska okupacija Bosne i Hercegovine.⁴² Nezadovoljstvo prouzročeno neuspjesima dotičnog rata, zajedno s austro-ugarskom okupacijom Bosne i

³⁶ Isto, 75.

³⁷ Anne Pennington i Peter Levi, *Marko the Prince: Serbo-Croat Heroic Songs* (New York: St. Martin's Press, 1984), 166; Judah, *The Serbs*, 75–77.

³⁸ Judah, *The Serbs*, 65; Zirojević, „Kosovo“, 247.

³⁹ Nikola I Petrović Njegoš, *Onamo, 'namo!*, u *Nuovi canti*, Enrico Voghera, 1898.

⁴⁰ Isto; Zirojević, „Kosovo“, 247–248.

⁴¹ Judah, *The Serbs*, 66–67.

⁴² Isto.

Hercegovine, podgrijalo je nacionalno nezadovoljstvo koje će pripremiti teren za ratove na pragu idućeg stoljeća.

Kosovski mit u 20. stoljeću

Kosovski mit imao je primjetnu pokretačku snagu u srpskoj nacionalnoj svijesti početkom 20. stoljeća. Ako je u prošlom stoljeću legitimirao ustanke koji su doveli do nezavisnosti od Osmanskog Carstva, imao je na pragu idućeg stoljeća legitimirati daljnje pothvate oslobođenja Srba izvan Kraljevine Srbije. U suštini, mit je ovaj put služio opravdanju ekspanzivne politike koja će se obistiniti u širenju na teritorije Kosova i Makedonije. Značajnu je ulogu za daljnje mobilizacije odigrala proslava 500. obljetnice kosovske bitke 1889. koja je obilježena na razne načine. Tom proslavom bilo je potrebno vratiti i ojačati nacionalni ponos koji je jenjavao slabom upravom Obrenovića i nedavnim vojnim porazom od Bugara 1885. godine.⁴³

Predsjednik Srpske kraljevske akademije, Čedomilj Mijatović, održao je posebno predavanje na temu bitke kojim je uzdignuta u glavnu stavku srpske nacionalnosti, važniju čak od jezika i Crkve.⁴⁴ Mijatovićevo predavanje predstavilo je pogibiju kneza Lazara kao oporuku za jedinstvo Srba, simbol žrtve za slobodu te inspiraciju kasnijeg rodoljublja i junaštva. Postojali su, ipak, i kritičniji pogledi prema povijesti kosovske bitke. Povjesničari Ilarion Ruvarac i Ljubomir Kovačević svojim su kritičkim ispitivanjem dovodili u pitanje mnoge u predajama uvriježene stavke, poput Brankovićeve izdaje, zbog čega su dolazili u sukob s mnogim starijim, romantičarski nastrojenim povjesničarima poput Jaše Tomića.⁴⁵

Kosovski mit imao je poseban odjek u književnom i umjetničkom stvaralaštvu. Najpoznatija slika nadahnuta Kosovom svakako je *Kosovska devojka* Uroša Predića (1919).⁴⁶ Neizostavno je i djelovanje hrvatskog kipara Ivana Meštrovića koji je, pridržavajući se navodno rasnog i nacionalnog jedinstva južnih Slavena, u *Kosovskom ciklusu* (1908–1910) oživotvorio mnoge likove kosovskih predaja. Prema njegovim riječima, južni Slaveni doživjeli su više „Kosova“ u svojoj povijesti, ali Bitka na Kosovu je bila posebna jer se najbolje uvriježila u legendama Srba i obližnjih Slavena.⁴⁷

Ideološko odgajanje naroda kosovskim mitom odigralo je važnu ulogu u Balkanskim ratovima, napose u prvom, kada je Kraljevina Srbija povratila Kosovo. Srpski su vojnici bili toliko nabijeni religijskim i domoljubnim značenjem tog čina da su neki čak i kolektivno halucinirali Kraljevića Marka kako

⁴³ Isto, 68.

⁴⁴ Dejan M. Djokić, „Whose Myth? Which Nation? The Serbian Kosovo Myth Revisited,” u *Uses and Abuses of the Middle Ages: 19th–21st Century*, ur. Janos M. Bak, Jörg Jarnut, Pierre Monnet i Bernd Schneidmüller (Munich: Wilhelm Fink, 2009), 14.

⁴⁵ Isto, 16–17.

⁴⁶ Judah, *The Serbs*, 69.

⁴⁷ Dragica Hammer Tomić, *Jugoslavenstvo Ivana Meštrovića* (Zagreb: Srednja Europa, 2011), 24–25.

ih predvodi u probouju kod Prilepa.⁴⁸ Druga značajna bitka prožeta kosovskim motivima bila je pobjeda na Kumanovu (1912) koja je prihvaćena kao stvarna osveta za srednjovjekovni poraz, iako se samo Kumanovo ne nalazi na Kosovu, već na prostoru današnje Sjeverne Makedonije.⁴⁹ Čak i u porazima, Kosovo je pokretalo narod sa svojim motivima žrtve. Prilikom povlačenja na Krf u Prvom svjetskom ratu 1915. godine, srpski vojnici morali su biti spremni podnijeti žrtvu za povratak izgubljenih teritorija.⁵⁰

Što se pak tiče kosovskog mita u Jugoslaviji, on nije ostavio značajnog traga ni u monarhističkom ni u socijalističkom ustroju države. Naime, nije bilo prostora za njegovanje i promicanje nacionalnih narativa poput kosovskog mita, koji je bio naglašeno srpski, u nestabilnoj multinacionalnoj državnoj tvorbi poput Jugoslavije. Napose u socijalističkoj Jugoslaviji koja je gradila svoj identitet na nacionalno neutralnoj žrtvi i pobjedi partizana narodnooslobodilačkog pokreta u Drugom svjetskom ratu (1939–1945).⁵¹ Takve su prilike trajale do osamdesetih godina 20. st. kada su ojačale nacionalne netrpeljivosti omogućile ponovno korištenje kosovskog mita.

Kosovski mit i Slobodan Milošević

Početkom osamdesetih, nedugo nakon smrti Josipa Broza Tita (1892–1980), Jugoslavija je ušla u gospodarsku i političku krizu koja je potaknula međusobnu netrpeljivost zasnovanu na nacionalnim razlikama. Započela je u proljeće 1981. godine s prosvjedima studenata u autonomnoj pokrajini Kosovo koji su za nju tražili status republike unutar Federacije. Ovo je, pak, privuklo pozornost srpskih medija koji su, po prvi put, počeli izvještavati o iseljavanju Srba i Crnogoraca s Kosova. Iseljavanja su, doduše, bila aktualna zadnja dva desetljeća, a bila su potaknuta gospodarskom zaostalosti Kosova u odnosu na ostale republike te albanskom prevlašću nad socijalnim i gospodarskim životom.⁵² Dodatni naglasak na neprilike kosovskih Srba dala je i Srpska pravoslavna crkva svojim apelom za poboljšanje statusa Srba na Kosovu. Nakon desetljeća potiskivanja nacionalnih zasebnosti od strane socijalističkog režima, Kosovo je ponovno ušlo u kolektivnu svijest srpskog naroda.⁵³

To se napose očitovalo u djelovanju i stvaralaštvu srpskih intelektualaca. Tijekom osamdesetih godina 20. stoljeća, brojni srpski pisci, među njima Danko Popović i Vuk Drašković, uključili su teme kosovskog mita u svoja djela, dodatno podgrijavši nacionalističke sentimente prema Kosovu kao mjestu

⁴⁸ Judah, *The Serbs*, 72–72.

⁴⁹ Zirojević, „Kosovo,” 259.

⁵⁰ Isto.

⁵¹ Florian Bieber, „Nationalist Mobilization and Stories of Serb Suffering: The Kosovo Myth from 600th Anniversary to the Present,” *Rethinking History* 6/1 (2002): 99.

⁵² Miloš Nikolić, „Kosovo in Historical Perspective: Past and Future,” *SEER: Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe* 1/4 (September 1998), 12–13.

⁵³ Bieber, „Nationalist Mobilization,” 99.

sjećanja i simbolu nacije. Svojevrsnu ulogu odigrali su i povjesničari poput Dimitrija Bogdanovića koji je bitku na Kosovu digao do razmjera neusporedivog povijesnog značenja, govoreći da se ne radi o mitu, „već o povijesnoj ideji“ koja povezuje narod sa svojom „pravom historijskom prošlošću“.⁵⁴ Takvim je tumačenjem bitka dovedena u vezu s neposrednim napetostima na Kosovu, te Bogdanović u jednu ruku preporuča daljnji tijek zbivanja. Najutjecajniji istup srpske inteligencije svakako bi se mogao pripisati „zloglasnom“ Memorandumu Srpske akademije nauke i umetnosti (SANU) 1986. godine, iako valja napomenuti da je srpska aktualizacija kosovskog pitanja bila aktivna već tijekom 1970-ih godina. Osim što prigovara na općenito stanje Srba u Jugoslaviji, Memorandum posebno uzima u obzir i njihovo stanje na Kosovu napominjući da se tamo odvija fizički, politički, pravni i kulturni genocid nad srpskim stanovništvom.⁵⁵ Njegovi su potpisnici tražili da se poduzmu odlučujuće mjere kojima bi se spriječilo daljnje „iživljavanje“ kosovskih Albanaca nad srpskim stanovništvom. Ovakvo viđenje stanja Srba u državi naišlo je na prešutno odobravanje i prihvaćanje od strane mnogih Srba.⁵⁶ Bilo je ipak potrebno da se ovakvi stavovi prošire među širim slojevima, što se naposljetku i dogodilo s dolaskom Slobodana Miloševića na čelo srpskih komunista.

Gore spomenuta politička i gospodarska kriza s početka osamdesetih, nacionalni animoziteti te nedostatak učinkovitog političkog vodstva za rješavanje ovih problema stvorili su savršene uvjete za uspon Slobodana Miloševića u kojem su mnogi vidjeli autoritet potreban za obračunavanje s aktualnim krizama. Uspinjući se u partijskoj strukturi uz pomoć svojeg kolege i prijatelja Ivana Stambolića, Miloševićev poletni trenutak bio je njegov dolazak na Kosovo u travnju 1987. Stambolić ga je, naime, poslao u Prištinu sa zadatkom da se sastane s vodstvom kosovskih Srba koji su htjeli doći u Beograd prosvjedovati zbog osjećaja ugroženosti. Miloševićovo je odredište u međuvremenu postalo poprište sukoba srpskih demonstratora i (pretežito albanske) policije. Osvojio je podršku demonstranata svojim govorom u kojem je poručio da „Jugoslavija i Srbija neće predati Kosovo.“⁵⁷ Gradeći na ugledu koji je stekao na Kosovu, politički se afirmirao tijekom narednih godina postavljajući sebi odane ljude na ključne položaje u medijima i politici. Potpora za Miloševića manifestirala se na tzv. „mitinzima istine“, masovnim okupljanjima i demonstracijama kosovskih i ostalih Srba koje su imale primjetan nacionalni naboj. Milošević je uz pomoć ovih mitinga uspio poništiti autonomni status pokrajina Vojvodine i Kosova te uspostaviti svoj utjecaj u Crnoj Gori.⁵⁸ Kulminacija njegovog populizma i demagogije utjelovljena je u obilježavanju 600. obljetnice kosovske bitke na Gazimestanu na Vidovdan 1989. godine. Uoči same obljetnice, reli-

⁵⁴ Dimitrije Bogdanović, *Knjiga o Kosovu* (Beograd: SANU, 1986), 286; Bieber, 100.

⁵⁵ „Memorandum SANU,“ *Helsinki Committee for Human Rights in Serbia*, <https://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/memorandum%20sanu.pdf> (posjet 11. 5. 2025).

⁵⁶ Cohen, *History*, 22–23.

⁵⁷ Isto 23; Judah, *The Serbs*, 162.

⁵⁸ Judah, *The Serbs*, 162–163.

kvije kneza Lazara čašćene su u srpskim manastirima diljem Jugoslavije. Zazivajući „kosovsko junaštvo“, objavio je okupljenoj svjetini da su opet nakon šest stoljeća „pred bitkama i u bitkama. One nisu oružane, mada ni takve još nisu isključene.“⁵⁹

Profitirajući na nezadovoljstvu naroda, Milošević je uspio prilagoditi kosovski mit suvremenim uvjetima. Prominentni motivi junaštva, žrtve, izdaje i jedinstva kosovskog mita mogli su se lako preslikati na situaciju navodne ugroženosti Srba u Jugoslaviji. Milošević je u narodu bio poistovjećen s knezom Lazarom, a izdajništvo Vuka Brankovića bilo je asocirano s političkim osobljem smijenjenom na mitinzima te općenito sa starijom elitom srpskih komunista. U tom kontekstu, uloga osmanskih osvajača bila je preslikana na kosovske Albance koji su prijetili opstanku Srba na Kosovu.⁶⁰ Dio takvog mnijenja odražava se i u vidovdanskom broju dnevnog lista *Politike* s podnaslovom „Srpski narod je slavio i slavi svoje junake, a prepoznaje svoje izdajnike“. Komentirajući rasprave o izdaji Vuka Brankovića, isti broj izjavljuje kako „bez obzira na istorijske činjenice, srpski narod su sve do ovih dana, oduvek, kao usud pratili neki Brankovići.“⁶¹

Uzevši u obzir političku scenu novouvedenog višestranačja onovremene Srbije, kosovski je mit bio toliko uvriježen u svakodnevnom narativu da su mu čak i oporbene stranke (Srpski pokret obnove, Demokratska stranka, Srpska radikalna stranka, Građanski savez Srbije) pribjegavale kako bi osigurale potporu za svoje ciljeve. Čelne osobe oporbenih stranaka su, npr. prisegle srpskom patrijarhu Pavlu na isti način kako su to obavili srpski velikaši knezu Lazaru uoči bitke. Osim toga, studentski prosvjedi koji su kritizirali Miloševićev režim na račun pretjeranog nacionalizma i rata u Bosni ostali su upamćeni kao *Vidovdanski sabor*, zato što su kulminirali na Vidovdan 1992.⁶²

Zaključak

Možemo reći kako je kosovski mit zanimljiv fenomen uporabe prošlih događaja za postizanje neposrednih političkih ciljeva. Uvjeti koji su omogućili takve uporabe nezamislivi su ako se u obzir ne uzmu crkvene te narodno-epske predaje koje su se, ovisno o uvjetima, razvijale i prilagođavale političkim okolnostima. U samome nastanku, kosovski mit prožet je kršćanskim motivima žrtve i mučeništva kako bi se oplemenio tobožnji vojni poraz. Pojedini aspekti predaje, poput Brankovićeve klevete Miloša Obilića, s vremenom će postati značajni u okolnostima izbjeglištva, kršćanskog suprotstavljanja Osmanlijama te plemenskog načina života stanovnika Crne Gore početkom 19. st. Ključne promjene događaju se osamostaljenjem Srbije tijekom 19. st. kada se kosovska predaja prilagođava za potrebe mobilizacije i ideološke legitimacije oslobođenja od Osmanlija. Tu su ulogu odigrali Vuk Karadžić i Petar Petrović Njegoš. Kosovski mit iskorišten je i početkom 20. st. kako bi se legitimirala daljnja

⁵⁹ Djokić, „Whose Myth?“, 2–3.

⁶⁰ Bieber, „Nationalist Mobilization“, 101–102.

⁶¹ Zirojević, „Kosovo“, 263; *Politika*, 28. lipanj 1989.

⁶² Bieber, „Nationalist Mobilization“, 103.

oslobađanja i ratni podvizi poput onih u Balkanskim ratovima i Prvom svjetskom ratu. Nakon što je neko vrijeme bio potisnut, mit je ponovno oživljen i uporabljen krajem osamdesetih godina 20. st. s međunacionalnim animozitetima, napetostima na Kosovu i dolaskom Slobodana Miloševića koji je sa svojim prvrženicima uspio prilagoditi mit suvremenim okolnostima. Pritom se najviše koristio ustaljenim motivima junaštva i mučeništva, ali definitivno s većim naglaskom na izdajništvo.

Bibliografija

Izvori

Helsinki Committiee for Human Rights in Serbia. s.v. „Memorandum_SANU.“ <https://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/memorandum%20sanu.pdf> (posjet 11. 5. 2025).

Karadžić, Vuk Stefanović. *Srpske Narodne Pjesme. Sabrana Dela Vuka Karadžića*. Beograd: Prosveta, 1985.

Konstantin Filozof. *Живот Стефана Лазаревића, despota crnskog* [Život Stefana Lazarevića, despota srpskog]. Prevela Gordana Jovanović. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije, 2007.

Kuripešić, Benedikt. *Putopis kroz Bosnu, Srbiju, Bugarsku i Rumeliju 1530*. Preveo Đorđe Pejanović. Beograd: Čigoja štampa, 2001. Pre-tisak, Sarajevo: Svjetlost, 1950.

Mihailović, Konstantin. Успомене једног јаничара или турска хроника [Uspomene jednog janičara ili turska hronika]. Priredio Đorđe Živanović. Beograd: Srpska akademija nauka, 1959.

Orbini, Mavro. *Kraljevstvo Slavena*. Prevela Snježana Husić. Zagreb: Golden marketing; Narodne novine, 1999.

Pennington, Anne, Peter Levi. *Marko the Prince: Serbo-Croat Heroic Songs*. New York: St. Martin's Press, 1984.

Petrović Njegoš, Nikola I. „Onamo, ‘namo!” U *Nuovi canti*. Rim: Enrico Voghera, 1898.

Petrović Njegoš, Petar II. *Горски вијенац* [Gorski vijenac]. Cetinje: Obod, 1996.

Politika, 28. lipanj 1989.

Redep, Jelka, ur. *Жумије кнеза Лазара* [Žitije kneza Lazara]. Novi Sad: Prometej, 2010.

Smičklas, Tadija, Stjepan Gunjača, ur. *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*. Svezak XVII. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1981.

Literatura

Anzulović, Branimir. *Mit o Nebeskoj Srbiji: Polazište osvajačkih ratova i zločina u 20. stoljeću*. Zagreb: Večernji posebni proizvodi, 2011.

Bieber, Florian. „Nationalist Mobilization and Stories of Serb Suffering: The Kosovo Myth

from 600th Anniversary to the Present.” *Rethinking History* 6/1 (2002): 95–110.

Bogdanović, Dimitrije. *Knjiga o Kosovu*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1986.

Cohen, Paul A. *History and Popular Memory: The Power of Story in Moments of Crisis*. New York: Columbia University Press, 2014.

Ćirković, Sima. *Srbi među europskim narodima*. Preveo Ante Basić. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2008.

De Re Militari, s.v. „The Battle of Kosovo: Early Reports of Victory and Defeat.” <https://dere-militari.org/2014/03/the-battle-of-kosovo-early-reports-of-victory-and-defeat/> (posjet 24. 1. 2025).

Djokić, Dejan M. „Whose Myth? Which Nation? The Serbian Kosovo Myth Revisited.” U: *Uses and Abuses of the Middle Ages: 19th-21st Century*, ur. Janos M. Bak; Jörg Jarnut, Pierre Monnet, Bernd Schneidmüller, 215–233. Munich: Wilhelm Fink, 2009.

Dukovski, Darko. *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe 19. i 20. stoljeća. 1. dio: 1800.-1914*. Zagreb: Alinea, 2005.

Greewalt, Alexander. „Kosovo Myths: Karadžić, Njegoš, and the Transformation of Serb Memory.” *Spaces and identity* 3 (2001): 49–65.

Hammer Tomić, Dragica. *Jugoslavenstvo Ivana Meštrovića*. Zagreb: Srednja Europa, 2011.

Judah, Tim. *The Serbs: History, Myth and the Destruction of Yugoslavia*, 2. izd. New Haven i London: Yale University Press, 2000.

Nikolić, Miloš. „Kosovo in Historical Perspective: Past and Future.” *SEER: Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe* 1/4 (rujan 1998): 7–29.

Popović, Miodrag. *Vidovdan i Časni krst: Ogled iz književne arheologije*. Beograd: Slovo Ljube, 1976.

Redep, Jelka. „The Legend of Kosovo.” *Oral Tradition* 6/2–3 (1991): 253–265.

Šuica, Marko. „The Image of the Battle of Kosovo (1389) Today: a Historic Event, a Mortal

Pattern, or the Tool of Political Manipulation." U *The Uses of the Middle Ages in Modern European States*, ur. R. J. W. Evans, Guy P. Marchal, 152–174. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011.

Trifunović, Đorđe. *Srpski srednjovekovni spisi o knezu Lazaru i kosovskom boju*. Kruševac: Bagdala, 1968.

Wilson, William A. „Herder, Folklore, and Romantic Nationalism.” U *The*

Marrow of Human Experience: Essays on Folklore by William A. Wilson. Uredili Jill Terry Rudy i Diane Call. Logan: Utah State University Press; Boulder: University Press of Colorado, 2006.

Zirojević, Olga. „Kosovo u kolektivnom pamćenju.” U *Srpska strana rata: Trauma i katarza u istorijskom pamćenju* (1. dio), 2. izd., ur. Nebojša Popov, 234–264. Beograd: Samizdat Free B92, 2001.

Abstract:

The aim of this paper is to present and explain the phenomenon of the Kosovo myth using the method of reception analysis. Namely, the Kosovo myth has been used several times in Serbian history to mobilize wider layers of the Serbian people in achieving immediate political and other goals. Before that, it had to undergo a certain transformation from church texts, written relatively immediately after the Battle of Kosovo (1389), through folk traditions whose heroes and messages were conditioned by the circumstances of recognition, or resistance to the Ottomans. The paper presents details that are known from the sources and their transformation through other written sources and folk traditions until the 19th century, when they are evoked in the gradual independence of Serbia, territorial expansion in the Balkan Wars at the beginning of the 20th century, and finally in the early 1990s, during the breakup of Yugoslavia.

Keywords: The Battle of Kosovo, The Kosovo Myth, Prince Lazar, Vuk Branković, Miloš Obilić

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 20 2025.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XX, broj 20, 2025.

Glavna i odgovorna urednica
Marija Bišćan

Zamjenik glavne urednice
Ruben Prstec

Uredništvo

Filip Bačurin
Marija Bišćan
Adrian Filčić
Nera Kapustić
Karlo Košir
Ivan Moškato
Marko Perišić
Ruben Prstec
Matija Pudić

Urednici pripravnici

Tita Mikulaš
Benjamin Pintarec

Redakcija

Filip Bačurin
Marija Bišćan
Adrian Filčić
Nera Kapustić
Karlo Košir
Tita Mikulaš
Ivan Moškato
Marko Perišić
Benjamin Pintarec
Ruben Prstec
Matija Pudić

Tajnik Uredništva

Marko Perišić

Recenzenti

dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Arijana Kolak Bošnjak
dr. sc. Inga Vilogorac Brčić
dr. sc. Neven Budak
dr. sc. Mihovil Dabo
dr. sc. Vinko Korotaj Drača

dr. sc. Stipe Grgas
dr. sc. Branimir Janković
dr. sc. Maja Katušić
Dea Marić
dr. sc. Lidija Nikočević
dr. sc. Ana Rajković Pejić
dr. sc. Filip Šimetin Šegvić
dr. sc. Luka Špoljarić
dr. sc. Peter Štih
dr. sc. Nikola Tomašegović
dr. sc. Hrvoje Tutek
dr. sc. Nada Zečević
Andrija Živković

Lektura za hrvatski jezik

Antonia Buti
Nikolina Fajt
Grgur Gržetić
Lorenia Jantolek
Nera Kapustić
Mihaela Pokrivač
Martina Prosen

Lektura za engleski jezik

Marko Perišić
Ruben Prstec
Matija Pudić

Oblikovanje

FF Press

Izdavač

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Tisak

d. o. o. Studio moderna

Naklada

Tiskano u 75 primjeraka.

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa finansijski je omogućeno:

sredstvima koja je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

sredstvima dobivenim na Natječaju za studentske programe Studentskog zbora Sveučilišta u Zagrebu

Redakcija časopisa Pro tempore im iskreno zahvaljuje na finansijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva

Odsjek za povijest

(za: Uredništvo Pro tempore)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

Kontakt

casopis.protempore@gmail.com

Web-stranica

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>